

**Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці вучняў  
на ўроках беларускай мовы і літаратуры  
(майстар-клас)**

***І. І. Каспяровіч,  
настаўнік беларускай мовы і літаратуры  
вышэйшай катэгорыі сярэдняй школы № 9 г. Пінска***

Сёння мы добра ўсведамляем значнасць абнаўлення форм і метадаў навучання і выхавання, звязваючы гэтыя працэсы з неабходнасцю ўкаранення сістэмна-дзейнаснага падыходу да працэсу выкладання прадметаў, патрэбнай актывізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў, замены малаэфектыўных славесных сродкаў перадачы ведаў і выхавання магчымасцю праектавання сумеснай дзейнасці вучняў і настаўніка, здольнай забяспечыць высокія паказчыкі працы педагога. У сучасных сацыяльна-эканамічных умовах развіццё краіны, поспех у працы залежыць ад канкурэртназдольнасці асобы. Змены ў накіраванасці, мэтах, зместу адукацыі ў пачатку XXI стагоддзя ўсё больш арыентуюць на “вольнае” развіццё чалавека, на творчую ініцыятыву, самастойнасць, мабільнасць будучых спецыялістаў. Выпускнік школы павінен не толькі валодаць ведамі, але мець ключавыя кампетэнцыі, якія дапамогуць яму з поспехам самарэалізавацца ў дарослым жыцці, самастойна развіваць уменні і навыкі, асвойваць новыя тэхналогіі.

Для фарміравання базавых прадметных кампетэнцый на ўроках я выбрала дзейнасны падыход навучання. Пры дадзеным падыходзе ў навучэнцаў фарміруюцца навыкі самаадукацыі, працэс навучання будзе на аснове ўсвядомлення мэт дзейнасці. Вучні большую частку працуюць самастойна, вучацца планаванню, арганізацыі, самакантролю і ацэнцы сваёй дзейнасці. Для гэтага я прымяняю на ўроках розныя педагагічныя тэхналогіі. Але перавагу аддаю тэхналогіі развіцця крытычнага мыслення праз чытанне і пісьмо.

Вашай увазе прапануецца майстар-клас “Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці на ўроках беларускай мовы і літаратуры”.

Задачы майстар-класа:

а) паказаць прыёмы актывізацыі пазнавальнай дзейнасці на ўроках беларускай мовы і літаратуры;

б) прэзентаваць педагагічны вопыт фарміравання ў школьнікаў навыкаў актыўнай пазнавальнай дзейнасці на ўроках беларускай мовы і літаратуры;

в) адпрацаваць пэўныя метадычныя прыёмы праз далучэнне ўдзельнікаў майстар-класа да сумеснай працы;

г) стварыць творчую і прадуктыўную атмасферу для атрымання новых прафесійных ведаў.

## **ХОД МАЙСТАР-КЛАСА**

### **I. Арганізацыйна-матывацыйны этап**

Мэта этапу: матывацыя ўдзельнікаў на працу, арганізацыя ўвагі.

Педагагічная задача: падрыхтаваць удзельнікаў да сумеснай працы па засваенні інфармацыі.

Майстар. Паважаныя калегі, якое вызначэнне, на вашу думку, можна даць паняццю “пазнавальная дзейнасць?”

Пазнавальная дзейнасць - цэласная сістэма ўзаемазвязаных паміж сабой элементаў, якія ў працэсе рэалізацыі вучэбна-пазнавальнай мэты забяспечваюць выкананне трох асноўных функцый:

а) арыентацыйнай,

б) выканаўчай,

в) кантрольна-карэкцыйнай.

Вучні павінны навучыцца крытычна і прадуктыўна ацэньваць інфармацыйны паток, прасейваць інфармацыю і самастойна прымаць рашэнні, што на сённяшні дзень важна, а што нет. Для гэтага трэба авалодаць практычнымі і пэўнымі разумовымі навыкамі. Вось тут і дапаможа новая для многіх тэхналогія развіцця крытычнага мыслення праз чытанне і пісьмо.

Аснова тэхналогіі – трохфазавая структура ўрока: выклік, асэнсаванне і рэфлексія.

## II. Пазнавальна-практычны этап

Мэта этапу: прадстаўленне ўдзельнікам магчымасцей метадаў актывізацыі пазнавальнай дзейнасці на ўроках беларускай мовы і літаратуры.

Педагагічная задача: арганізаваць пазнавальную дзейнасць удзельнікаў па засваенні інфармацыі, прадэманстраваць на практыцы розныя прыёмы.

Майстар. На стадыі **выкліку** вучні могуць атрымліваць заданне, потым метадам мазгавога штурму складаць спіс таго, што яны ведаюць ці думаюць. Мазгавы штурм можа праводзіцца індывідуальна з кожным вучнем, парамі або ў групе. Важна, каб настаўнік гаварыў менш, а вучні – больш. Задача настаўніка ў тым, каб выступаць у ролі правадніка, прымушаючы вучняў разважаць. На гэтай стадыі фарміруецца матыў навучання.

Што адбываецца на стадыі выкліка? Па-першае, вучань аналізуе асабістыя веды па тэме, якую ён пачне вывучаць ва ўсіх падрабязнасцях. Па-другое, адбываецца актывізацыя дзейнасці вучня. Навучанне па дадзенай тэхналогіі – не пасіўная, а актыўная дзейнасць. Удзел у працэсе навучання становіцца актыўным толькі тады, калі вучань мэтанакіравана думае і выражае свае думкі пры дапамозе вуснай або пісьмовай мовы. Такім чынам, атрыманыя раней веды выводзяць на ўзровень усведамлення.

Трэцяя мэта стадыі выкліку – вызначэнне мэты вывучэння прапанаванай тэмы. Мэты, выбраныя вучнем, больш моцныя і матываваныя.

| <i>Задачы фазы выкліку</i>                                                                                                                                                                                                              | <i>Прыёмы</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"><li>актуалізаваць веды і навыкі вучняў у сувязі з вывучаемым матэрыялам,</li><li>абудзіць пазнавальны інтарэс да вывучаемага матэрыялу,</li><li>дапамагчы вучням самім вызначыць напрамкі ў</li></ul> | <ol style="list-style-type: none"><li>Мазгавы штурм:<br/>“Вольнае плаванне”<br/>“Думкі па крузе”<br/>“Атака ўсяляпу”<br/>“Наглядны штурм”</li><li>Складанне кластара.</li><li>“Дрэва прадказанняў” (тэма – камель, прагноз – лісточкі, аргументы – галінкі).</li><li>Табліца “Ведаю – хачу ведаць –</li></ol> |

|                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| вывучэнні тэмы | даведаўся”.<br>5. Стварэнне эмацыянальнага настрою.<br>6. Прыём “тоўстых” і “тонкіх” пытанняў:<br>Што вам вядома?<br>Чаго чакаеце ад урока?<br>Чаму вам неабходна гэта вывучыць?<br>7. Мэтапакладанне:<br>а) настаўнікам,<br>б) вучнямі: <ul style="list-style-type: none"> <li>• вывучыць матэрыял падручніка,</li> <li>• атрымаць добрую адзнаку за ўрок,</li> <li>• быць лідарам на ўроку,</li> <li>• даць ацэнку ўласнай дзейнасці</li> </ul> |
|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

(Удзельнікі выказваюць свае меркаванні.)

Майстар. На стадыі **асэнсавання** адбываецца кантакт навучэнца з новай інфармацыяй. Форма кантакту можа быць рознай: чытанне тэксту, выкананне доследаў, аўдзіраванне і г.д. Такія прыёмы, як “паметкі на палях”, “двайныя дзеннікі” і іншыя, падтрымліваюць у вучняў цікавасць, актыўнасць і інерцыю руху, створаныя ў час стадыі выкліку. Важнай задачай з’яўляецца і падтрыманне намаганняў навучэнцаў па разуменні тэмы.

| <i>Задачы фазы асэнсавання</i>                                                                                                                          | <i>Прыёмы</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• дапамагчы актыўна ўспрымаць вывучаемы матэрыял,</li> <li>• дапамагчы суаднесці старыя веды з новымі</li> </ul> | 1. Чытанне тэксту з выкарыстаннем табліц:<br>V – я гэта ведаў<br>+ – гэта для мяне зусім новае<br>-- – гэта супярэчыць таму, што я ведаў<br>? – я хачу аб гэтым даведацца больш<br><br>Ведаю – хачу ведаць – даведаўся<br><br>Што добрага – што ў гэтым дрэннага – што ў гэтым цікавага<br><br>Сюжэтная табліца: хто? што? калі? дзе? чаму?<br><br>2. “Тоўстыя” і “тонкія” пытанні (для пятага класа).<br>3. “Дрэва прадказанняў” (для шостага класа).<br>4. “Двайны дзённік”. |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | 5. “За мной апошнія слова”.<br>6. Пытанне-прагноз “Што адбудзецца далей?”.<br>7. “Паметкі на палях”.<br>8. Сказное чытанне (лісткі з пытаннямі).<br>9. Сцвярджэнні “Наколькі я разумею...”, “Гэта мне напаміла раней сказанае...” і інш.<br>10. Міні-сачыненне, эсе |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

(Удзельнікі выказваюць свае меркаванні.)

Майстар. Фаза рэфлексіі неабходна не толькі для таго, каб настаўнік атрымаў адваротную сувязь, але і для таго, каб вучні замацавалі новыя веды, перабудавалі свае ўяўленні, уключыўшы ў іх новыя паняцці. Менавіта ў гэтай фазе заключаецца вучэнне, якое доўга служыць чалавеку. На стадыі рэфлексіі эфектыўны такія метадычныя прыёмы, як кластар, сінквейн, пяціхвіліннае эсе і іншыя.

| <i>Задачы фазы рэфлексіі</i>                                                                                                                                                           | <i>Прыёмы</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>дапамагчы самастойна абагульняць вывучаемы матэрыял,</li> <li>дапамагчы самастойна вызначыць напрамкі ў далейшым вывучэнні матэрыялу</li> </ul> | 1. Разбіўка на кластары.<br>2. Сінквейн.<br>3. “Рэфлексіўны круг”.<br>4. Міні-сачыненне (“Я – ва ўроку, урок – у ва мне”, “Што мне даў гэты ўрок”. “Мае думкі пра свой удзел у справе” і інш.).<br>5. Ключавое слова.<br>6. “Ланцужок пажаданняў”.<br>7. Анкета – газета (у выглядзе сяброўскіх шаржаў, карыкатур).<br>8. Завяршы фразу.<br>9. “Астравы”.<br>10. Рэфлексіўны рынг. |

(Удзельнікі выказваюць свае меркаванні.)

Майстар. Выкарыстанне розных спосабаў выкліку асэнсавання і рэфлексіі на ўроках беларускай мовы і літаратуры дае станоўчы вынік. У вучня з’явілася цікавасць да такіх форм вучэбнай дзейнасці, як індывідуальная, парная, групавая. Дзеці сталі праяўляць ініцыятыву на ўроках,

пераадольвасць цяжкасці, бачыць праблемныя сітуацыі і знаходзіць шляхі іх вырашэння. Вынікам гэтага з'яўляецца павышэнне якасці ведаў.

Добра арганізаваны этап выкліку на ўроку даводзіць эмацыянальную і разумовую актыўнасць вучняў да ўзроўню асэнсаванага і трывалага засваення ведаў па тэме, а этап рэфлексіі дазваляе зрабіць правільныя высновы. Вучань усведамляе, наколькі поўна ён засвоіў матэрыял і што засталося па-за яго ўвагай, над чым трэба яшчэ папрацаваць.

Можна з упэўненасцю сказаць, што правільна арганізаваныя выклік асэнсавання і рэфлексія дапамагаюць настаўніку не толькі актывізаваць работу вучняў, а і выклікаць цікавасць да ўрока і асобы самога настаўніка і з'яўляюцца аднымі са складнікаў паспяховага ўрока.

### **ПРАКТЫЧНАЯ ЧАСТКА**

Майстар. Так як аснова тэхналогіі – трохфазавая структура ўрока (выклік, асэнсаванне і рэфлексія), я прапаную вам падзяліцца на тры групы і выканаць заданні:

**1 група.** Спланаваць урок на стадыі выкліку па тэме “Адназначныя і мнагазначныя словы”.

**2 група.** Спланаваць урок на стадыі асэнсавання па тэме “Адназначныя і мнагазначныя словы”.

**3 група.** Спланаваць урок на стадыі рэфлексіі па тэме “Адназначныя і мнагазначныя словы”.

(Удзельнікі працуюць, затым кожная група прадстаўляе урок на зададзенай стадыі.)

### **ІІІ. Рэфлексійны этап**

Майстар. Ці спраўдзіліся вашы пажаданні? (Аналіз майстар-класа ўдзельнікамі.)

Калі вы зацікавіліся метадамі актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў на ўроках беларускай мовы і літаратуры, то станоўчая матывацыя да працэсу навучання ў вашых дзяцей, я думаю, будзе забяспечана.

## СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / В.У. Бухавец (і інш.); пад агул. рэд. С. І. Цыбульскай. – Мінск: Сэр-Віт, 2006. – 208 с.
2. Бушыла, Н.В. Актывізацыя пазнавальнай дзейнасці вучняў на ўроках беларускай мовы / Н.В. Бушыла // Беларуская мова і літаратура. – 2006. – №6.
3. Жуковіч, М.В. Сучасныя педагогічныя тэхналогіі на ўроках беларускай мовы і літаратуры / М.В. Жуковіч. – Мінск: Аверсэв, 2007. – 111с.
4. Цыбульская, С.І. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / С.І. Цыбульская. – Мінск: Сэр-Віт, 2006. – 207 с.